

BELGISCHE KAMER VAN
VOLKSVERTEGENWOORDIGERS

18 februari 2000

HERZIENING VAN DE GRONDWET

**Herziening van titel II van de Grondwet,
om nieuwe bepalingen in te voegen die
de bescherming van de rechten van het kind
op morele, lichamelijke, geestelijke
en seksuele integriteit verzekeren**

**Herziening van titel II van de Grondwet,
om nieuwe bepalingen in te voegen die
de bescherming van de rechten van het kind
op morele, lichamelijke, geestelijke
en seksuele integriteit verzekeren**

VERSLAG

NAMENS DE COMMISSIE VOOR DE HERZIENING
VAN DE GRONDWET EN DE HERVORMING
VAN DE INSTELLINGEN
UITGEBRACHT DOOR
MEVROUW **Zoé GENOT**

INHOUDSOPGAVE

- I. Inleidende uiteenzetting van de vertegenwoordiger van de vice-eerste minister en minister van Begroting, Maatschappelijke Integratie en Sociale Economie 3
- II. Inleidende uiteenzetting van een van de indieners van het toegevoegde voorstel 4
- III. Bespreking en stemmingen 5

Voorgaande documenten :

Doc 50 **0424/(1999-2000)** :

001 : Herziening titel II - Grondwet - overgezonden door de Senaat.

Doc 50 **0205/(1999-2000)** :

001 : Voorstel van de dames Herzet en Cahay-André.

CHAMBRE DES REPRÉSENTANTS
DE BELGIQUE

18 février 2000

RÉVISION DE LA CONSTITUTION

**Révision du titre II de la Constitution en vue
d'y insérer des dispositions nouvelles
permettant d'assurer la protection des droits
de l'enfant à l'intégrité morale, physique,
mentale et sexuelle**

**Révision du titre II de la Constitution en vue
d'y insérer des dispositions nouvelles
permettant d'assurer la protection des droits
de l'enfant à l'intégrité morale, physique,
mentale et sexuelle**

RAPPORT

FAIT AU NOM DE LA COMMISSION DE RÉVISION
DE LA CONSTITUTION ET DE LA RÉFORME
DES INSTITUTIONS
PAR
MME. **Zoé GENOT**

SOMMAIRE

- I. Exposé introductif du représentant du vice-premier ministre, ministre du Budget, de l'Intégration sociale et de l'Economie sociale 3
- II. Exposé introductif de l'un des auteurs de la proposition jointe 4
- III. Discussion et votes 5

Documents précédents :

Doc 50 **0424/(1999-2000)** :

001 : Révision titre II - Constitution - transmis par le Sénat.

Doc 50 **0205/(1999-2000)** :

001 : Proposition de Mmes Herzet et Cahay-André.

**Samenstelling van de commissie op datum van indiening van het verslag/
Composition de la commission à la date du dépôt du rapport :**

Voorzitter / Président : Herman De Croo

A. — Vaste leden / Membres titulaires

VLD Herman De Croo, Bart Somers, Geert Versnick.
CVP Stefaan De Clerck, Paul Tant, Herman Van Rompuy,
Agalev-Ecolo Zoé Genot, Fauzaya Talhaoui.
PS Thierry Giet, Charles Picqué.
PRL FDF MCC Olivier Maingain, Charles Michel.
Vlaams Blok Koen Bultinck, Guido Tastenhoye.
SP Fred Erdman.
PSC Joëlle Milquet.
VU-ID Danny Pieters.

B. — Plaatsvervangers / Membres suppléants

Yolande Avontroodt, Hugo Coveliers, Fientje Moerman, Ludo Van Campenhout.
Yves Leterme, Paul Tant, Jo Vandeurzen, Marc Van Peel, Servais Verherstraeten.
Claudine Drion, Jef Tavernier, Paul Timmermans.
Jean Depreter, Claude Eerdeken, Yvan Mayeur.
Anne Barzin, Claude Desmedt, Eric van Weddingen.
Hagen Goyvaerts, Bart Laeremans, Bert Schoofs.
Erik Derycke, Dirk Van der Maelen.
Jean-Pol Poncelet, Jean-Jacques Viseur.
Geert Bourgeois, Annemie Van de Casteele.

AGALEV-ECOLO	:	<i>Anders gaan leven / Ecologistes Confédérés pour l'organisation de luttes originales</i>
CVP	:	<i>Christelijke Volkspartij</i>
FN	:	<i>Front National</i>
PRL FDF MCC	:	<i>Parti Réformateur libéral - Front démocratique francophone-Mouvement des Citoyens pour le Changement</i>
PS	:	<i>Parti socialiste</i>
PSC	:	<i>Parti social-chrétien</i>
SP	:	<i>Socialistische Partij</i>
VLAAMS BLOK	:	<i>Vlaams Blok</i>
VLD	:	<i>Vlaamse Liberalen en Democraten</i>
VU&ID	:	<i>Volksunie&ID21</i>

<i>Afkortingen bij de nummering van de publicaties :</i>	<i>Abréviations dans la numérotation des publications :</i>
<i>DOC 50 0000/000: Parlementair document van de 50e zittingsperiode + het nummer en het volgnummer</i>	<i>DOC 50 0000/000 : Document parlementaire de la 50e législature, suivi du n° et du n° consécutif</i>
<i>QRVA : Schriftelijke Vragen en Antwoorden</i>	<i>QRVA : Questions et Réponses écrites</i>
<i>HA : Handelingen (Integraal Verslag)</i>	<i>HA : Annales (Compte Rendu Intégral)</i>
<i>BV : Beknopt Verslag</i>	<i>CRA : Compte Rendu Analytique</i>
<i>PLEN : Plenum</i>	<i>PLEN : Séance plénière</i>
<i>COM : Commissievergadering</i>	<i>COM : Réunion de commission</i>

<i>Officiële publicaties, uitgegeven door de Kamer van volksvertegenwoordigers</i>	<i>Publications officielles éditées par la Chambre des représentants</i>
<i>Bestellingen :</i>	<i>Commandes :</i>
<i>Natieplein 2</i>	<i>Place de la Nation 2</i>
<i>1008 Brussel</i>	<i>1008 Bruxelles</i>
<i>Tel. : 02/ 549 81 60</i>	<i>Tél. : 02/ 549 81 60</i>
<i>Fax : 02/549 82 74</i>	<i>Fax : 02/549 82 74</i>
<i>www.deKamer.be</i>	<i>www.laChambre.be</i>
<i>e-mail : alg.zaken@deKamer.be</i>	<i>e-mail : aff.generales@laChambre.be</i>

DAMES EN HEREN,

Uw commissie heeft deze door de Senaat overgezonden tekst en het toegevoegde voorstel besproken tijdens haar vergadering van 8 februari 2000.

**I.— INLEIDENDE UITEENZETTING VAN
DE VERTEGENWOORDIGER VAN
DE VICE-EERSTE MINISTER EN MINISTER VAN
BEGROTING, MAATSCHAPPELIJKE INTEGRATIE
EN SOCIALE ECONOMIE**

Mevrouw de T'Serclaes heeft op 16 juli 1999 bij de Senaat een voorstel ingediend tot herziening van titel II van de Grondwet, om nieuwe bepalingen in te voegen die de bescherming van de rechten van het kind op morele, lichamelijke, geestelijke en seksuele integriteit verzekeren. Ze heeft daarbij een voorstel overgenomen dat op 10 maart 1998 door alle democratische partijen was ingediend in de Kamer.

De bespreking van het voorstel werd aangevat ter gelegenheid van de tiende verjaardag van de ondertekening, te New York, van het Verdrag inzake de rechten van het kind. Het voorstel strekt ertoe de rechten van het kind concreet gestalte te geven aan de hand van een duidelijke grondwettelijke maatregel.

Met haar voorstel gaat mevrouw de T'Serclaes in op de suggestie van de Nationale Commissie tegen Seksuele Uitbuiting van Kinderen om in de Grondwet een nieuw recht op te nemen, namelijk het recht van eenieder op fysieke, psychische en seksuele integriteit.

Doelstelling is om te benadrukken dat geweldloze omgang een norm moet worden waarnaar men als samenleving moet streven, niet alleen omdat te veel kinderen tegenwoordig het slachtoffer van geweld zijn maar ook opdat de kinderen en hun integriteit te allen tijde volkomen gerespecteerd zouden worden. De goedkeuring van een grondwettelijke regel over het recht op morele, lichamelijke, geestelijke en seksuele integriteit moet op democratische wijze gestalte geven aan de wil om dit recht te erkennen.

De grondwettelijke verankering van dat recht zou een belangrijke stap moeten zijn naar een breedmaatschappelijk debat over het geweld in het algemeen en meer in het bijzonder ten aanzien van kinderen. De invoering van de grondwettelijke bepaling is ingegeven door een maatschappijkeuze, en geeft met name uiting aan de wil om de zwaksten te beschermen en de indivi-

MESDAMES, MESSIEURS,

Votre commission a examiné ce texte transmis par le Sénat, ainsi que la proposition jointe, au cours de sa réunion du 8 février 2000.

**I. — EXPOSÉ INTRODUCTIF DU REPRÉSENTANT
DU VICE-PREMIER MINISTRE, MINISTRE
DU BUDGET, DE L'INTÉGRATION SOCIALE
ET DE L'ECONOMIE SOCIALE.**

Le 16 juillet 1999, Mme de T'Serclaes a introduit au Sénat une proposition de révision du titre II de la Constitution, visant à insérer de nouvelles dispositions garantissant la protection des droits de l'enfant en ce qui concerne son intégrité morale, physique, mentale et sexuelle. Elle reprenait ainsi les propos d'une proposition introduite à la Chambre des représentants le 10 mars 1998 par tous les partis démocratiques.

L'examen de la proposition a été amorcé lors du dixième anniversaire de la signature, à New-York, de la Convention relative aux droits de l'enfant. La proposition tente de pourvoir à une traduction concrète des droits de l'enfant au moyen d'une mesure constitutionnelle nette.

La proposition de Mme de T'Serclaes concrétise la suggestion, formulée par la Commission nationale contre l'exploitation sexuelle des enfants, d'insérer un nouveau droit dans la Constitution, à savoir le droit au respect de l'intégrité physique, psychique et sexuelle de tout être humain.

L'objectif est de souligner que les relations sans violence doivent devenir une norme qu'il y a lieu de poursuivre comme but de société, non seulement parce qu'un trop grand nombre d'enfants sont actuellement victimes de violences, mais aussi pour que les enfants et leur intégrité soient toujours pleinement respectés. L'adoption d'une disposition constitutionnelle garantissant le droit à l'intégrité morale, physique, psychique et sexuelle doit traduire démocratiquement la volonté de reconnaître ce droit.

La consécration constitutionnelle de ce droit devrait être un pas important en vue d'un large débat public sur la violence, en général et sur la violence commise à l'égard d'enfants, en particulier. L'introduction de cette disposition constitutionnelle signifie un choix social, à savoir la volonté de protéger les plus faibles et de mieux garantir les libertés individuelles dans le respect de l'in-

duele vrijheden beter te waarborgen met inachtneming van de lichamelijke, geestelijke en seksuele integriteit van elke mens.

Naar aanleiding van de bespreking van dit voorstel heeft de Senaatscommissie voor de Institutionele aangelegenheden met enkele specialisten ter zake een hoorzitting georganiseerd om na te gaan welke concrete problemen zich inzake kinderrechten voordoen en wat de verwachtingen zijn met betrekking tot de inschrijving van kinderrechten in de Grondwet. Tevens werden de juridische vragen die het voorstel opwierp voorgelegd aan een aantal deskundigen (Stuk Senaat, 2-21/4).

Ingevolge deze hoorzittingen werd het oorspronkelijke voorstel door o.m. de indienster zelf geamendeerd waardoor het nieuwe artikel de ruimste formulering krijgt die binnen de huidige verklaring tot herziening van de Grondwet mogelijk is en daadwerkelijk een meerwaarde vormt voor de interne Belgische rechtsorde.

Dat voorstel werd eenparig aangenomen door de Senaat.

II. — INLEIDENDE UITEENZETTING VAN EEN VAN DE INDIENERS VAN HET TOEGEVOEGDE VOORSTEL

Mevrouw Jacqueline Herzet (PRL FDF MCC) herinnert eraan dat bij de Kamer en de Senaat hetzelfde voorstel tot herziening werd ingediend. Dat voorstel is het gevolg van de werkzaamheden van de parlementaire onderzoekscommissie die belast was met het onderzoek naar de wijze waarop het onderzoek door politie en gerecht werd gevoerd in de zaak «Dutroux-Nihoul en consorten» (Stuk Kamer nr. 713/3-1996-1997), en van de parlementaire onderzoekscommissie die belast was met het onderzoek met het oog op de beleidsvorming ter bestrijding van de onwettige praktijken van de sekten en van de gevaren ervan voor de samenleving en voor het individu, inzonderheid voor de minderjarigen (Stuk Kamer nr. 313/7 en 313/8-1995-1996). Ook in het Franse recht zijn soortgelijke bepalingen opgenomen. Het voorstel poogt een antwoord te bieden op het toenemend geweld ten aanzien van kinderen, in de scholen, op straat ... Er heerst een algemeen klimaat van geweld. Het voorstel bepaalt dan ook dat iedereen, met inbegrip van de kinderen, recht heeft op geweldloze omgang. De Senaat heeft de oorspronkelijke tekst geamendeerd en de woorden «elk kind» ingevoegd. De indiener is het eens met die wijziging.

Ze hoopt dat alle volksvertegenwoordigers zich voor die maatschappijkeuze zullen uitspreken.

tégrité physique, mentale et sexuelle de tout être humain.

Lors de l'examen de cette proposition de loi, la commission des Affaires institutionnelles du Sénat a entendu plusieurs spécialistes en la matière afin d'examiner quels sont les problèmes qui se posent en matière de droits de l'enfant et quelles sont les perspectives d'inscription des droits de l'enfant dans la Constitution. Elle a également soumis à un certain nombre d'experts les questions juridiques soulevées par la proposition (Doc. Sénat, 2-21/4).

À la suite de ces auditions, la proposition initiale a été amendée, entre autres, par l'auteur elle-même et le nouvel article a ainsi acquis la formulation la plus large possible dans le cadre de la déclaration de révision de la Constitution actuelle et constitue une réelle plus-value pour l'ordre juridique interne belge.

Cette proposition a été adoptée à l'unanimité par le Sénat.

II. — EXPOSÉ INTRODUCTIF DE L'UN DES AUTEURS DE LA PROPOSITION JOINTE

Mme Jacqueline Herzet (PRL FDF MCC) rappelle que la même proposition de révision a été déposée au Sénat et à la Chambre des représentants. Cette proposition est la conséquence des travaux menés par la commission d'enquête parlementaire chargée d'examiner la manière dont l'enquête dans ses volets policiers et judiciaires a été menée dans l'affaire Dutroux, Nihoul et consorts (Doc. Ch. 1996-1997), n° 713/6) et par la commission d'enquête parlementaire chargée d'élaborer une politique en vue de lutter contre les pratiques illégales des sectes et les dangers qu'elles représentent pour la société et les personnes, particulièrement les mineurs d'âge (Doc. Ch. 1995-1996, n° 313/7 et 8). Le droit français également contient des dispositions analogues. La proposition tend à répondre à la violence qui se manifeste de plus en plus au niveau des enfants, dans les écoles, sur la route... Un climat de violence général s'instaure. La proposition prévoit dès lors que chacun, en ce compris les enfants, a le droit de vivre des rapports sans violence. Le Sénat a amendé le texte initial en ne retenant que les termes «chaque enfant». L'auteur se rallie à cette modification.

Elle formule par ailleurs le vœu que tous les députés se prononceront en faveur de ce choix de société.

III.— BESPREKING EN STEMMINGEN

Volgens de heer *Danny Pieters (VU & ID)* is het opzet van die herziening van de Grondwet weliswaar zeer nobel, maar dat neemt niet weg dat men er moet op toezien dat de Grondwet als rechtsnorm wordt gehandhaafd. Men moet zich er voor hoeden de Grondwet te overladen met een aantal mooie principes zonder enig rechtsgevolg.

Vervolgens gaat de spreker nader in op de door de Senaat overgezonden tekst. Volgens hem verdient de formulering «*Iedere persoon en meer bepaald ieder kind*» de voorkeur boven de formulering «*elk kind*». Die laatste formulering zou immers slecht kunnen overkomen want als men de morele, lichamelijke, geestelijke en seksuele integriteit wil beschermen, dan zou die bescherming alleen voor kinderen gelden.

Het is niet omdat België een aantal dramatische gebeurtenissen heeft meegemaakt waarbij kinderen betrokken waren, dat niet zou hoeven te worden gesteld dat elke persoon – met inbegrip van de zwaksten – recht heeft op die bescherming. Zijn persoonlijke voorkeur gaat dan ook uit naar de oorspronkelijke tekst van het voorstel tot herziening, die de term «*Ieder*» hanteert.

Voorts merkt de heer Pieters op dat het uit een juridisch oogpunt eigenaardig overkomt het volgende te bepalen: «*De wet, het decreet of de in artikel 134 bedoelde regel waarborgen de bescherming van dat recht.*» Dat lid is gebaseerd op artikel 23 van de Grondwet inzake de economische en sociale rechten. *In casu* is dat lid hier hoegenaamd niet op zijn plaats, aangezien de nieuwe bepaling op een klassiek grondrecht slaat. Handhaaft men dat lid, dan zou men het bij elk grondwettelijk gewaarborgd recht moeten toevoegen. Dat heeft geen zin. Wat de economische en sociale rechten betreft, moet het daarentegen wel worden opgenomen. Hij stelt dan ook voor dat lid weg te laten aangezien het overbodig is en de indruk wekt als zouden de artikelen in verband met de fundamentele vrijheden niet hoeven te worden uitgevoerd.

Voorzitter Herman De Croo vestigt de aandacht van de leden op het feit dat het toegevoegde voorstel de term «*Ieder*» gebruikt, terwijl de memorie van toelichting «*de invoeging*» voorstelt «*van nieuwe bepalingen die de bescherming van de rechten van het kind op morele, lichamelijke, geestelijke en seksuele integriteit verzekeren.*».

III. — DISCUSSION ET VOTES

M. Danny Pieters (VU&ID) est d'avis que si l'intention qui préside à cette révision de la Constitution est très noble, il n'empêche qu'il faut veiller à maintenir la Constitution en sa qualité de norme juridique. Il faut ainsi faire attention à ne pas surcharger la Constitution d'un certain nombre de beaux principes qui n'ont aucun effet juridique.

Examinant ensuite le texte transmis par le Sénat, il estime qu'il serait préférable de retenir les termes «*Toute personne et en particulier chaque enfant*» au lieu de «*chaque enfant*». Ces derniers termes constitueraient un mauvais signal car si on veut protéger l'intégrité morale, physique, psychique et sexuelle, cette protection ne serait affirmée que pour les enfants.

Ce n'est pas parce que la Belgique a connu des événements tragiques impliquant des enfants, qu'il ne faut pas confirmer que toute personne, en ce compris les plus faibles, a droit à cette protection. Il marque dès lors sa préférence pour le texte initial de la proposition de révision qui retenait le terme «*Chacun*».

Par ailleurs, *M. Pieters* fait remarquer que sur le plan juridique, il est curieux de prévoir que «*La loi, le décret ou la règle visée à l'article 134 garantissent la protection de ce droit*». Cet alinéa s'inspire de l'article 23 de la Constitution relatif aux droits économiques et sociaux. Il n'a nullement sa place en l'espèce étant donné que la nouvelle disposition traite d'un droit fondamental classique. Si l'on maintenait cet alinéa, il faudrait l'inscrire à chaque droit garanti par la Constitution. Cela n'a pas le sens. Par contre, il y a lieu de l'inscrire en ce qui concerne les droits économiques et sociaux. Il propose dès lors de supprimer cet alinéa vu son caractère superflu et l'impression qu'il donne que les articles relatifs aux libertés fondamentales ne doivent pas être exécutés.

M. Herman De Croo, président attire l'attention des membres sur le fait que la proposition jointe a retenu le terme «*chacun*» alors que dans ses développements, il est envisagé d'insérer des «*dispositions nouvelles permettant d'assurer la protection des droits de l'enfant à l'intégrité morale, physique, mentale et sexuelle*».

De Senaat heeft de term «leder» dan weer door de termen «elk kind» vervangen. Men kan voorts de vraag stellen wat juist onder het begrip «kind» moet worden verstaan.

Mevrouw Alexandra Colen (Vlaams Blok) aarzelt om de door de Senaat overgezonden tekst meteen goed te keuren.

In België hebben zich een aantal dramatische gebeurtenissen voorgedaan waarbij kinderen betrokken waren. Het voorstel tot herziening wil daarop symbolisch inspelen. De vraag die dan rijst is of het wel betaamt symbolisch gekleurde bepalingen in de Grondwet op te nemen. Het zou een vergissing zijn te menen dat alle problemen daardoor van de baan zouden zijn. Het is niet omdat voormeld recht ten tijde van de zaak-Dutroux niet in de Grondwet was opgenomen, dat voormelde affaire heeft kunnen plaatsvinden. Bij de bespreking van deze tekst is dan ook de grootste omzichtigheid geboden. De Grondwet waarborgt de vrijheid voor *alle* Belgen, met inbegrip van de kinderen. *Mevrouw Colen* had dan ook graag een antwoord gekregen op de volgende vragen: waarom de categorie van de «kinderen» in aanmerking nemen en geen andere? Wat verstaat men juist onder de term «kind»? Gaat het om een kind tussen 0 en 18 jaar? Wat dekt het nieuwe begrip «integriteit» juist? Wat zullen de gevolgen van deze tekst voor de kinderen en de ouders in de samenleving zijn?

In tegenstelling tot de vorige sprekers, onderschrijft *mevrouw Yolande Avontroodt (VLD)* deze tekst. Zij verwijst naar de ervaring die zij terzake in het Vlaams Parlement heeft opgedaan: alle partijen hebben daar – over de partijgrenzen heen – meegewerkt aan de goedkeuring van het Verdrag inzake de rechten van het kind. Dat Verdrag heeft een ruimer toepassingsgebied dan de voorliggende tekst, want slaat op alle (politieke, sociale, civiele, ...) rechten van het kind. Zij beklemtoont dat de ter bespreking voorliggende tekst op dat Verdrag is gebaseerd, en dat hij dus moet worden goedgekeurd.

Mevrouw Avontroodt merkt op dat het onmogelijk is, zoals het toegevoegde voorstel wél doet, de term «*leder*» te handhaven. Die term heeft namelijk een toepassingsgebied dat de *casus* van de kinderen overstijgt, en dus buiten het toepassingsgebied van de verklaring tot herziening van de Grondwet valt. Die verklaring geldt immers alleen de herziening van titel II om daarin nieuwe bepalingen op te nemen teneinde de bescherming van de rechten van het kind te waarborgen.

Le Sénat a quant à lui, modifié le terme «chacun» par les termes «chaque enfant». On peut par ailleurs, s'interroger sur la définition de la notion «enfant».

Mme Alexandra Colen (Vlaams Blok) hésite à apporter immédiatement son soutien au présent texte transmis par le Sénat.

La Belgique a connu des événements tragiques impliquant des enfants. La proposition de révision se veut une réaction symbolique face à ceux-ci. La question qui se pose dès lors est de savoir s'il y a lieu d'inscrire des symboles dans la Constitution. Il serait erroné de croire que par cette inscription, tous les problèmes seront résolus. Ce n'est pas parce que ce droit n'était pas inscrit dans la Constitution lors de l'affaire «Dutroux» que celle-ci a pu se produire. Il échet dès lors d'être très prudent lors de l'examen de ce texte. La Constitution garantit la liberté de *tous* les Belges en ce compris les enfants. *Mme Colen* souhaite dès lors avoir une réponse aux différentes questions qu'elle se pose et notamment : pourquoi retenir la catégorie des «enfants» et pas une autre ? Qu'entend-on par le terme «enfant»? S'agit-il d'un enfant de 0 à 18 ans ? Quelle est la portée de la nouvelle notion d'«intégrité» ? Quelles seront les conséquences de ce texte pour les enfants et les parents dans la société ?

Mme Yolande Avontroodt (VLD), à l'opposé des orateurs précédents, marque son soutien au présent texte. Elle rappelle son expérience au sein du parlement flamand où tous les partis confondus ont travaillé à l'approbation de la Convention sur les droits de l'enfant. Celle-ci a un champ d'application plus large que le présent texte. Elle touche en effet à tous les droits de l'enfant (politiques, sociaux, civils, ...). Elle insiste sur le fait que le texte à l'examen repose sur cette Convention et qu'il échet dès lors de le soutenir.

Mme Avontroodt fait remarquer qu'il n'est pas possible de retenir, comme le fait la proposition jointe, le terme «chacun». Ce terme a en effet, un champ d'application qui dépasse le cas des enfants et qui dès lors outre-passe les limites de la déclaration de révision de la Constitution. Celle-ci n'envisage en effet la révision du titre II qu'en vue d'y insérer des dispositions nouvelles permettant d'assurer la protection des droits de l'enfant.

Volgens de spreekster is het ten opzichte van de federale, gewestelijke en gemeenschapsoverheid absoluut vereist het tweede lid in te voegen.

Tot besluit deelt zij mee dat haar fractie deze tekst zal goedkeuren, omdat zij ervan uitgaat dat de erkenning van de rechten van het kind een stap is die absoluut moet worden gezet.

De heer Jean Depreter (PS) acht het wenselijk de aandacht te vestigen op een kwetsbare groep in onze samenleving, met name de kinderen.

Voorts kan men inzake bescherming almaar verder gaan. Wanneer men het heeft over integriteit, kan men daarbij tevens ontplooiing en ontwikkeling betrekken.

De Senaat heeft grondig werk verricht en zowel inzake de begripsomschrijving als inzake de toepassing ervan tal van deskundigen geraadpleegd.

Er werden drie problemen besproken :

1. Is het wenselijk terzake een tekst op te stellen? Het antwoord op die vraag luidt bevestigend. Het ligt daarbij in de bedoeling voor een bijzonder kwetsbare categorie voor bescherming te zorgen.

2. Hoe die vrijheid verwoorden? De Senaat heeft daarover een studie uitgevoerd. De invoeging van een tweede lid wordt gerechtvaardigd doordat het om een positieve verplichting gaat.

3. Deze tekst maakt het mogelijk de documenten voor binnenlands gebruik inhoudelijk te situeren ten opzichte van de internationale verdragen. Zijn fractie zal hem goedkeuren.

Mevrouw Jacqueline Herzet (PRL FDF MCC) brengt in herinnering dat aan de goedkeuring van het Handvest van Grondrechten een soortgelijk debat is voorafgegaan. Voorzover het de beginselen betreft, werd dat Handvest eenparig goedgekeurd, ook al is het onmogelijk iedereen een baan of onderdak te bezorgen.

De tijd is gekomen om conclusies te trekken uit de tragische gebeurtenissen die België dooreen hebben geschud. Inzonderheid moeten we de moed opbrengen elk kind het grondwettelijk gewaarborgde recht te geven op eerbieding van zijn morele, lichamelijke, geestelijke en seksuele integriteit. Aldus zou een sterk signaal worden uitgestuurd aan het adres van de gehele samenleving. Het spreekt voor zich dat als kinderen dat recht krijgen, iedereen er aanspraak op maakt. Zij hoopt dat de hele Kamer zich achter deze tekst zal scharen.

En ce qui concerne le second alinéa, l'oratrice estime qu'il est indispensable vis-à-vis de l'autorité fédérale, des communautés et des régions.

En conclusion, elle communique que son groupe votera ce texte considérant que la reconnaissance des droits de l'enfant dans la Constitution constitue un pas indispensable.

M. Jean Depreter (PS) est d'avis qu'il est opportun d'attirer l'attention sur une catégorie vulnérable de la population, à savoir les enfants.

Par ailleurs, on peut toujours aller plus loin en matière de protection. Lorsqu'on parle d'intégrité, on pourrait également retenir l'épanouissement et le développement.

Le Sénat a fait un travail en profondeur. Il a consulté plusieurs experts tant au niveau des concepts qu'au niveau de leur mise en oeuvre.

Trois problèmes ont été abordés :

1. Est-il opportun de rédiger un texte en cette matière ? La réponse est affirmative. L'idée est d'apporter une protection par rapport à une catégorie particulièrement vulnérable.

2. Comment faut-il rédiger cette liberté ? Le Sénat a fait une étude approfondie à cet égard. L'insertion d'un alinéa deux est justifiée par le fait qu'il s'agit d'une obligation positive.

3. Ce texte permet de bien situer la portée des documents internes par rapport aux conventions internationales.

Son groupe apportera son soutien au présent texte.

Mme Jacqueline Herzet (PRL FDF MCC) rappelle que le même débat a eu lieu lors de l'adoption de la Charte sur les droits fondamentaux. Au niveau des principes, cette Charte a été votée unanimement, même si on ne peut donner à tous un travail ou un logement.

Il est temps que maintenant, on tire les conclusions des événements tragiques que la Belgique a connus et que l'on ose mettre dans la Constitution belge que chaque enfant a droit au respect de son intégrité morale, physique, psychique et sexuelle. C'est un signal fort que l'on donne à la société dans son ensemble. Il va de soi que si on donne ce droit aux enfants, on le donne à tous. Elle espère que la Chambre dans son ensemble adoptera ce texte.

De heer Servais Verherstraeten (CVP) is het eens met de opmerking van mevrouw Avontroodt in verband met de beperkingen van de verklaring tot herziening. Die beperkingen rechtvaardigen de door de Senaat aangebrachte wijzigingen en, bijgevolg, het feit dat de tekst uitsluitend op de kinderen betrekking heeft. Meer nog dan een juridische betekenis – die hoe dan ook niet mag worden geminimaliseerd – heeft de toekenning aan elk kind van het recht op eerbiediging van zijn integriteit bovenal een politieke betekenis. Onrechtstreeks houdt de Grondwet al rekening met het kind. Zo slaat het recht op onderwijs grotendeels op de minderjarigen. Aangezien geen enkel grondwetsartikel totnogtoe specifiek op het kind was gericht, ware het aangegeven zich aan te sluiten bij het politieke streven om dat recht uitdrukkelijk in de Grondwet op te nemen. Daarom steunt hij ook de ter bespreking voorliggende tekst.

De voorzitter onderstreept in de eerste plaats het belang van de parlementaire voorbereiding, aangezien die duidelijkheid schept over de draagwijdte van de gehanteerde begrippen. Hij veronderstelt dat het begrip «kind» gelijk is aan het begrip «minderjarige». In de Senaat hebben, met uitzondering van de deskundigen, noch de leden, noch de regering terzake enige precisering gegeven (Stuk Senaat nr. 21/4). Voor het overige wil de voorzitter dat werk wordt gemaakt van een definitie van het begrip «integriteit», teneinde te komen tot een duidelijke lezing die tevens als basis kan dienen voor de wetgevers, die op hun beurt garant moeten staan voor de bescherming van dat recht.

Tot op welke leeftijd is men kind: veertien, zestien of achttien jaar? Het ware wenselijk een en ander uit te klaren, om te voorkomen dat in de wetten en decreten uiteenlopende leeftijden in aanmerking worden genomen voor het begrip «kind», waardoor ook het begrip «integriteit» een verschillende draagwijdte zou krijgen.

De vertegenwoordiger van de vice-eerste minister en minister van Begroting, Maatschappelijke Integratie en Sociale Economie bevestigt de beperkingen die door de verklaring tot herziening van de Grondwet werden aangebracht. Evenmin mag worden getwijfeld aan de noodzaak van het tweede lid.

Afgaande op de hoorzittingen in de Senaat stelt hij vast dat het niet eenvoudig is die begrippen te omschrijven. Volgens professor Lemmens hoeft de grondwetgever het begrip «kind» niet te definiëren (Stuk Senaat, op. cit., blz. 47.). Die opmerking lijkt hem zeer pertinent. De in het tweede lid bedoelde wetgevers zullen als taak

M. Servais Verherstraeten (CVP) rejoint la remarque de Mme Avontroodt sur les limites de la déclaration de révision. Ces limites justifient la modification apportée par le Sénat et dès lors, l'inscription uniquement de l'enfant. Plus qu'une signification juridique - même s'il ne faut pas la minimaliser - l'inscription du droit de chaque enfant au respect de son intégrité revêt une signification surtout politique. L'enfant se trouve déjà inscrit de façon indirecte dans la Constitution. Ainsi, le droit à l'enseignement s'applique en grande partie aux mineurs. Etant donné que jusqu'à présent, aucun article de la Constitution ne s'adressait spécifiquement aux enfants, il y a lieu d'adhérer à l'objectif politique d'inscrire spécialement ce droit dans la Constitution. Il soutient dès lors le présent texte.

Le président relève tout d'abord l'importance des travaux préparatoires étant donné qu'ils explicitent la portée des termes utilisés. Il suppose que le terme «enfant» signifie «mineur». Aucune précision n'a été donnée à ce propos au Sénat ni par les membres ni par le gouvernement, si ce n'est par des experts (Doc. Sénat n° 21/4). Par ailleurs, le président souhaite obtenir, dans le souci de permettre une interprétation claire, également pour les législateurs qui devront garantir la protection de ce droit, une définition de la notion d'intégrité.

Un enfant l'est-il jusqu'à 14, 16 ou 18 ans ? Cette clarification est souhaitable afin d'éviter que les lois et décrets ne retiennent des âges différents pour la notion d'«enfant» et ne donnent une portée différente à la notion d'«intégrité».

Le représentant du vice-premier ministre et ministre du Budget, de l'Intégration sociale et de l'Economie sociale confirme les limites apportées par la déclaration de révision de la Constitution. De même, la nécessité du second alinéa ne peut être remise en cause.

En ce qui concerne la définition des notions, il constate que les interventions des personnes entendues au Sénat montrent la complexité de ces notions. Selon le professeur Lemmens, «il n'est pas indispensable que le constituant définisse la notion «d'enfant»» (Doc. Sénat, op. cit. p. 47). Cette remarque lui paraît très perti-

hebben dat recht op positieve wijze toe te passen en, bijgevolg, het begrip «kind» nader te omschrijven.

De voorzitter herinnert eraan dat alles eigenlijk draait rond de vraag of het begrip «kind» zodanig moet worden omschreven dat het in alle deelgebieden dezelfde betekenis heeft.

Mevrouw Yolande Avontroodt (VLD) vindt dat artikel 1 van het Verdrag inzake de rechten van het kind als leidraad kan dienen voor de omschrijving van het begrip «kind.» Overeenkomstig artikel 1 van dat Verdrag heeft het begrip kind betrekking «op ieder mens jonger dan achttien jaar, tenzij volgens het op het kind van toepassing zijnde recht de meerderjarigheid eerder wordt bereikt.»

Als het er dan toch op aankomt een definitie te formuleren, verkiest *de heer Danny Pieters (VU & ID)* een andere lezing. Het is immers zeer gevaarlijk terzake aan een internationaal verdrag te refereren. In deze context moet de omschrijving van het begrip «kind» afgestemd zijn op het oogmerk van het artikel, te weten de eerbiediging van de morele, lichamelijke, geestelijke en seksuele integriteit. Ook het begrip integriteit varieert naar gelang van de leeftijd van het kind. Voor een kind van drie jaar betekent integriteit niet hetzelfde als voor een zestienjarige. Bijgevolg valt al wie op grond van de vastgelegde criteria nog geen volwassene is, onder het begrip «kind». Met andere woorden: ook zwakzinnigen en mensen wier minderjarigheid werd verlengd, kunnen onder dat begrip ressorteren. Een zo ruime lezing is volstrekt mogelijk binnen de in de verklaring tot herziening van de Grondwet uitgezette bakens. Alleen een dergelijke definitie maakt het mogelijk concreet gestalte te geven aan de doelstelling van het ter bespreking voorliggende voorstel. Het is niet de bedoeling een aparte rechtspositie te creëren voor wie jonger is dan achttien jaar, noch op een of andere manier uitvoering te geven aan het Verdrag inzake de rechten van het kind. Het gaat er integendeel om een eigen recht in het leven te roepen.

Mevrouw Alexandra Colen (Vlaams Blok) verzet zich eveneens tegen het voorstel om de definitie van het Verdrag inzake de rechten van het kind op te nemen in de Grondwet.

Voorts stelt zij vast dat in de Senaat een diepgaand debat over deze aangelegenheid heeft plaatsgevonden. Deze assemblee heeft zich tot op heden nog niet gebogen over de plaats van het kind in de samenleving. Daarom is zij voorstandster van een even ernstig debat als in de Senaat.

Il appartiendra aux législateurs, visés à l'alinéa deux, d'exécuter positivement ce droit et dès lors, de préciser la notion «d'enfant».

Le président rappelle que la question qui se pose est de savoir si à la notion «d'enfant», il échet de donner une définition de telle sorte, qu'un enfant soit le même dans toutes les parties du pays.

Mme Yolande Avontroodt (VLD) est d'avis qu'en ce qui concerne la définition du mot «enfant», on peut se référer à l'article 1er de la Convention relative aux droits de l'enfant. Au sens de la Convention, un enfant s'entend de «tout être humain âgé de moins de dix-huit ans, sauf si la majorité est atteinte plus tôt en vertu de la législation qui lui est applicable.»

Si l'on veut réellement donner une définition, *M. Danny Pieters (VU&ID)* souhaite proposer une autre interprétation. Il est en effet très dangereux de se référer à une convention internationale. La notion d'«enfant» doit ici être définie par rapport à l'objet de l'article, à savoir le respect de l'intégrité morale, physique, mentale et sexuelle. Cette notion varie également selon l'âge de l'enfant. L'intégrité de l'enfant est différente à 3 ans et à 16 ans. Sont dès lors des enfants tous ceux qui ne sont pas des adultes vis-à-vis des critères énoncés. En d'autres termes, les débiles mentaux, les personnes en minorité prolongée peuvent également tomber sous cette notion. Une interprétation aussi large peut être donnée tout en respectant les limites posées par la déclaration de révision de la Constitution. Seule une telle définition répond à l'objectif poursuivi par la présente proposition. Il ne s'agit pas de créer un statut pour les moins de 18 ans ni de donner une exécution à la Convention sur les droits de l'enfant mais bien de créer un droit propre.

Mme Alexandra Colen (Vlaams Blok) s'oppose également à la proposition qui a été faite d'insérer dans la Constitution la définition reprise dans la Convention sur les droits de l'enfant.

Par ailleurs, elle constate que le Sénat a pu mener une discussion approfondie sur la présente problématique. Jusqu'à présent, au sein de cette assemblée, aucun débat approfondi n'a été mené sur la place de l'enfant dans la société. Elle demande dès lors une discussion aussi sérieuse que celle qui a eu lieu au Sénat.

Voor mevrouw Jacqueline Herzet (PRL-FDF-MCC) is de discussie over de definitie van het begrip «kind» van uiterst groot belang. De bestraffing van bepaalde misdrijven heeft aanleiding gegeven tot een gelijksoortig debat. Zo gelden uiteenlopende straffen voor kinderen jonger dan respectievelijk veertien, zestien en achttien jaar.

Als men bijgevolg niet voor een ruime definitie kiest, dreigt men er niet uit te komen. Een kind is een minderjarige. Alle internationale verdragen hanteren unaniem die definitie. Ondanks alle moeilijkheden, stelt zij de handhaving voor van de definitie dat een kind een minderjarige is.

Volgens de heer Servais Verherstraeten (CVP) zijn de voorstellen van mevrouw Avontroodt en de heer Pieters onderling compatibel. Een minderjarige is een kind, maar ook de persoon die door de wet als een minderjarige wordt beschouwd. Aldus keert men terug tot de definitie van artikel 1 van het Verdrag inzake de rechten van het kind. Dat die notie vervolgens wordt ingevuld naar gelang de leeftijd, lijkt hem logisch te zijn.

De heer Danny Pieters (VU&ID) vindt dat er een misverstand heeft postgevat. In ons recht bestaat geen algemeen begrip «minderjarigheid». Wel bestaan de strafrechtelijke en de burgerlijke minderjarigheid die beide uitgaan van een verschillende leeftijd. In verband met de grondrechten bestaat geen minderjarigheid noch meerderjarigheid. De Grondwet heeft het alleen over de bekwaamheid om de vrijheid van godsdienst, van onderwijs.... te genieten. Hij acht het begrip «minderjarige» minder aangewezen dan het begrip «kind». Het begrip «kind» is dan weer ruimer dan het in het burgerlijk recht gebruikte begrip «minderjarige».

De voorzitter vestigt er de aandacht op dat de omgang van het kind met een meerderjarige verschillende gevolgen heeft naar gelang de leeftijd van het kind. Het probleem is bijgevolg veel complexer dan op het eerste gezicht lijkt. Er bestaan overigens voorstellen om sommige leeftijdsgrenzen te verlagen. De voorzitter vreest dat dit artikel, wanneer het door de diverse wetgevers wordt toegepast, verschillend zal worden geïnterpreteerd.

De heer Danny Pieters (VU&ID) informeert met aandrang naar de bestaansredenen van het tweede lid. Het toegevoegde voorstel tot herziening voorziet evenmin in dat tweede lid. Overigens is niet duidelijk aangetoond dat voor elk nieuw recht dat in de Grondwet wordt opgenomen, die vermelding zal worden vereist. Er is dan

Mme Jacqueline Herzet (PRL FDF MCC) considère que la question relative à la définition d'un enfant est extrêmement importante. Le même débat a eu lieu à propos des peines relatives à certains délits. Les peines ne sont en effet pas identiques pour un enfant de moins de 14, 16 et 18 ans.

Si dès lors, on ne retient pas une définition générique, on risque de ne pas pouvoir s'en sortir. Un enfant est un mineur d'âge. Cette définition est unanimement retenue dans toutes les conventions internationales. Malgré toutes les difficultés, elle propose de garder la définition qu'un enfant est un mineur d'âge.

M. Servais Verherstraeten (CVP) est d'avis que tant la proposition de Mme Avontroodt que celle de M. Pieters sont compatibles entre elles. Un mineur d'âge est un enfant mais également celui qui est considéré par la loi comme un mineur. De la sorte, on rentre dans la définition de l'article 1er de la Convention sur les droits de l'enfant. Que cette notion soit ensuite remplie selon l'âge, lui paraît logique.

M. Danny Pieters (VU&ID) estime qu'il règne un malentendu. Il n'existe pas de notion générale de minorité dans notre droit. Il existe la minorité pénale et la minorité civile qui retiennent toutes deux des âges différents. En ce qui concerne les droits fondamentaux, il n'existe pas de minorité ou de majorité. La Constitution retient uniquement la capacité d'avoir la liberté de religion, la liberté d'enseignement, ... Selon lui, la notion de «mineur» est moins bonne que celle d'«enfant». La notion «enfant» est quant à elle plus large que celle de «mineur» selon le droit civil.

Le président attire l'attention sur le fait que selon l'âge de l'enfant, les relations qu'il a avec un majeur ont des conséquences différentes. Ce problème est dès lors beaucoup plus complexe qu'il n'y paraît à première vue. Des propositions existent par ailleurs pour abaisser certaines limites d'âge. Le président craint une interprétation différente de cet article lors de son exécution par les différents législateurs.

M. Danny Pieters (VU&ID) insiste pour connaître la raison d'être du second alinéa. La proposition de révision jointe ne prévoit également pas ce second alinéa. Il n'a, par ailleurs, pas été démontré clairement que pour tout nouveau droit que l'on va inscrire dans la Constitution, cette mention devra être requise. Il n'y a aucune

ook geen reden om ze wél in dit artikel op te nemen en niet in die welke betrekking hebben op de vrijheid van onderwijs, godsdienst, vereniging, vergadering,...

De voorzitter wijst erop dat elk grondwetsartikel *self-executing* is.

De heer Servais Verherstraeten (CVP) deelt mee dat uit het senaatsverslag blijkt dat de indiener van het amendement heeft verwezen naar artikel 22 van de Grondwet en het nieuwe artikel verenigbaar heeft willen maken met dat artikel 22.

De heer Danny Pieters (VU&ID) kan die verwijzing naar artikel 22 begrijpen aangezien de wetgever in dat geval het grondrecht kan beperken.

*
* *

Het eerste lid wordt aangenomen met 11 stemmen en 1 onthouding.

Het tweede lid wordt aangenomen met 9 tegen 3 stemmen.

Het artikel wordt aangenomen met 10 tegen 2 stemmen. Bijgevolg vervalt het toegevoegde voorstel tot herziening.

De rapporteur,

Zoé GENOT

De voorzitter,

Herman DE CROO

raison de l'inscrire au présent article et pas à ceux prévoyant la liberté d'enseignement, de religion, d'association, de réunion, ...

Le président rappelle que tout article de la Constitution est *self-executing*.

M. Servais Verherstraeten (CVP) communique que le rapport du Sénat montre que l'auteur de l'amendement s'est référé à l'article 22 de la Constitution et a voulu rendre le nouvel article compatible avec cet article 22.

M. Danny Pieters (VU&ID) peut comprendre la mention en question à l'article 22 étant donné que dans ce cas, une limitation du droit fondamental peut être apportée par le législateur.

*
* *

L'alinéa 1er est adopté par 11 voix et 1 abstention.

L'alinéa 2 est adopté par 9 voix contre 3.

L'article est adopté par 10 voix contre 2. Par conséquent, la proposition de révision jointe devient sans objet.

Le rapporteur,

Zoé GENOT

Le président,

Herman DE CROO